

GROTIUS ELŐSZÖR MAGYAR NYELVEN¹

I. Hugo Grotius neve már századok óta egygé vált azzal a művével, amely több mint három évszázaddal ezelőtt, a harmincéves háború idején „De iure belli ac pacis libri tres, in quibus ius Naturae et Gentium, item iuris publici praecipua explicantur” címen latinul jelent meg Párizsban. Az egész nemzetközi irodalomban a címe röviden csak „De iure belli ac pacis” („A háború és a béke jogáról”). A világ nemzetközi jogi és sok tekintetben általános kultúr-történeti irodalmának ezt a kiemelkedő alkotását úgyszólván minden művelt nép nyelvére lefordították. Hatása messze túlnőtt a jogtudósok körén. A Vico által nem jogosulatlanul „humani generis jurisconsultus”-nak nevezett szerző² főművének következtetéseit és elveit államférfiak és hadvezérek egyaránt irányadóknak tekintették. Ezek a következtetések és elvek természetesen többségükben nem részei többé az élő jognak, jelentőségük azonban nemcsak történeti, hanem egyben szép példái a jogászi okfejtésnek, a nemzetközi békét követelő emberszerető gondoskodásnak.

Ez a Grotius olvasható először magyarul, ez a mű — „A háború és a béke jogáról” — jelent most meg először magyar nyelven. Minden bizonnyal a tudományos közvélemény álláspontját fejezi ki az a megállapítás, hogy régi tartozást rótt le a Magyar Tudományos Akadémia, midőn most a holland jogtudós nagy művét a magyar jogászok és a nemzetközi élet kérdései iránt érdeklődő közönség számára hozzáférhetővé tette. Méltó indulása ez „Az állam- és jogtudományok úttörői” c. akadémiai kiadványsorozatnak is.

Ebben a keretben nem kívánunk valamiféle recenziót vagy értékelést adni Grotius szóban forgó munkájáról. Ebben az összefüggésben inkább utalunk Szabó Imre *Hugo Grotius és a burzsoá jogbölcselet* és Hajdú Gyula *Hugo Grotius, „a nemzetközi jog atyja”* c. bevezető tanulmányára. E két tudományos igényű tanulmány hivatott arra, hogy Grotius tanait értékelje és azok meg-

¹ *Hugo Grotius: A háború és béke jogáról.* I—III. köt. Akadémiai Kiadó, Budapest 1960. I. köt. 327, II. köt. 572, III. köt. 369 o. A bevezető tanulmányokat írták: *Hajdu Gyula és Szabó Imre.* Fordították: *Haraszty György, Brósz Róbert, Diósdí György és Muraközy Gyula.* Szerkesztette: *Hajdu Gyula.*

² *L. Szabó Imre: „Hugo Grotius és a burzsoá jogbölcselet”* c. bevezető tanulmányát. I. köt. 67. o.

értését elősegítse. A mű magyar kiadásának alkalmával mégis természetesen tűnik, hogy — mintegy méltó megemlékezésékké — néhány szót szóljunk (a bevezető tanulmányok gondolataiba is bepillantást adva) a szerzőről és művéről, illetőleg a munka megszületésének körülményeiről (II.), a munka mai jelentőségéről (III.) és az előttiünk fekvő magyar kiadás érdemeiről (IV.).

II. Hugo Grotius 1583-ban született a hollandiai Deft városában. Jogi és teológiai tanulmányai során nyilvános vitákon már 15 éves korában bámulatba ejtette a tudósokat és mint „adolescentem sine exemplo” ünnepelték. 15 éves korában a francia királynak mint „le miracle de Hollande” mutatták be és Orleans-ban iuris utriusque doktorrá avatták, írja róla Hajdú Gyula bevezető tanulmányában.³ Életét később részben jogi, részben teológiai munkáknak, részben pedig a gyakorlatnak szentelte. Tudományos munkáinak nagy száma ma alig állapítható meg pontosan. Volt tartományi főügyész, Svédország követe Párizsban, részt vett békétárgyalásokon, aktívan tevékenkedett a hollandiai belső vallási háborúskodásban, amiért életfogytiglani börtönt kapott, de amiből csak két évet töltött le. Tevékeny és termékeny élet után 1645-ben halt meg.

Kora a társadalmi fejlődés tekintetében a feudalizmus hanyatlásának és a feltörekvő polgári osztály hatalomra jutása kezdetének, a történeti események szempontjából pedig a reformáció és ellenreformáció, illetőleg a harminc éves háború korszaka volt. Ez egész tudományos tevékenységére is rányomta a bélyegét. A pápaság politikai hatalma lehanyatlott. A reformáció és ellenreformáció politikai tartalmat takaró vallásháborúba torkollott. „Ha pedig nem létezett már olyan tekintély, amelynek döntését kötelezőnek ismerték el, a háborús összeütközések elkerülésének egyetlen lehetősége maradt fenn: a jog elismerése és tisztelete, — írja Hajdú Gyula bevezető tanulmányában Grotius nemzetközi jogi munkásságának történelmi körülményeiről. — Erősen jelentkezett tehát annak szükségessége, hogy az államok kapcsolatainak jogát tisztázzák, feltárják annak forrásait, szabályait, a kötelezettségeket, amelyek az államokat és az alattvalókat terhelik... Ezt tartalmazza Hugo Grotius műve: *De iure belli ac pacis*”.⁴ Grotius nem volt a szó szoros értelmében a nemzetközi jog atyja, mint az róla sok helyütt olvasható. A nemzetközi jog létrejött már akkor, amikor az első államok a történelem színpadára és egymással valamiféle kapcsolatba léptek. Az államok kapcsolatáról való bölcselkedés, azok elemzése és magyarázása — a nemzetközi jog tudománya — is e kapcsolatok kialakulásáig nyúlik vissza. „Grotius azáltal szerzett emlékezetes, hervadhatatlan érdemeket — írja találóan Hajdú Gyula —, hogy egy új rend létrejöttének hajnalán elsőként foglalta rendszerbe a kialakult, illetőleg kialakulóban levő államok egymás vonatkozásában tanúsítandó magatartását.

³ I. köt. 97. o.

⁴ I. köt. 96. o.

nak jogát. Fokozza érdemét, hogy szembeszegülve azzal a felfogással, hogy mikor a fegyverek csattognak, a jognak el kell némulnia, éppen azt hangoztatta a legnagyobb nyomatékkal, hogy a háborúban is érvényesülnie kell a jognak és... ki is fejtette a jognak értelmét és tartalmát.”⁵ Tudományos tevékenysége tárgyainak fontosságára, sok tekintetben máig is ható elevenségére utal nemcsak a tárgyalt főműve, hanem olyan kisebb munkája is, mint pl. az (*Mare liberum*), amelyet 1609-ben írt a tenger és a tengeri kereskedelem szabadságáért, amikor a spanyolok Németalföld függetlenségéhez való hozzájárulásukat ahhoz akarták kötni, hogy Németalföld mondjon le Indiával folytatott tengeri kereskedelméről.

A legégetőbb aktualitás hívta létre „A háború és béke jogáról” c. munkáját is. Dúlt a harmincéves háború, amelynek során csatazajtól visszhangzott majd egész Európa. Ebben az egyre nagyobb méreteket öltő csatazajban dolgozott Grotius három éven át nagy művén, amelyet említett címén 1625-ben jelentetett meg Párizsban, és amely még életében világhírűvé tette.

Amellett, hogy ez a munkája máig is egyik gyakran használt forrásmunkája a nemzetközi jogi irodalomnak, amellett, hogy mind a korabeli társadalmi, politikai helyzet, mind a politikai tanok története szempontjából nemcsak a jogtudományok művelői forgathatják haszonnal, amellett, hogy a tudománytörténetnek is egyik klasszikus dokumentuma, az is megállapítható, hogy nem egy tétele, illetve kérdésfeltevése — ha továbbfejlesztett formában és megváltozott tartalommal is — máig sem vált teljesen meghaladottá. Tudományos módszerét tekintve a maga feltételei között a tárgyilagosságra való törekvés, a tények és a bámulatos gazdagságában feltárt nézetek tisztelete vezette. Ellenük, ha nem értett velük egyet, a tudós fegyvereivel, érvekkel harcolt. Jellemző például, hogy az igazságos háború feltételeit illetően protestáns létére Aquinói, a katolikus teológus nézeteit fogadta el. Helyesen következetes eljárás ez egy olyan tudósnál, aki a háborúk és viszályok elsimításának szentelte tudományos tevékenységét, aki munkájának mottójául a következőket mondja: „Könyvem megírásánál az volt a célom, hogy a nemcsak a keresztényekhez, hanem a minden emberhez méltatlan elvadásulást, amellyel a háborúkat önkényesen megindítják és folytatják, és amelyet a népek szerencsétlenségére naponként csak növekedni látok —, tehetségemtől telhetőleg enyhítsem.”

III. Magyar nyelven most jelent meg először Grotius világhírű műve — írtuk. Ez azonban nem azt jelenti, hogy neve, sőt munkássága is korábban nem lett volna ismeretes Magyarországon. Szabó Imre tárja fel bevezető tanulmányában, hogy Grotius műve nemcsak, hogy ismert volt Magyarországon, „hanem bizonyos értelemben körülötte zajlott le ez időben a haladásnak és a reakciónak a múltban társadalmi és jogéletünkben annyiszor vissza-

⁵ I. köt. 94. o.

térő küzdelme”.⁶ Az ember természetes jogairól és az állam szerződéses keletkezéséről vallott elvei révén Grotius munkája a XVIII. századi magyar köztársasági mozgalom egyik jelentős szellemi forrása volt. Egyértelműen kiderül, ez Kazinczy Ferenc, a magyar nyelvújítás és irodalom e haladó alakjának, különösen azonban Martinovics Ignác és Hajnóczy József, a XVIII. század végi magyar köztársasági mozgalom vezéralakjainak írásaiból. A későbbi hivatalos magyar jogbölcseleti irodalom részben erősen támadta Grotius „forradalmasító” természetjogi tanításait, részben pedig azzal látta Grotius oeuvre-jét fenntarthatónak, hogy igyekezett bebizonyítani, hogy Grotius nem volt forradalmár s tanai nem veszélyesek. „Mindezeknél fogva talán nem lehet azt sem egészen véletlennek tekinteni s nem lehet egyszerűen Grotius teljes időszakát ütlenné válásának tulajdonítani, hogy műve magyarul később sem jelent meg — írja Szabó Imre hivatkozott tanulmányában —, aminthogy igen sok más olyan gondolkodó, filozófus és jogfilozófus műve sem jelent meg a múltban nálunk, aki éppen a forradalmi burzsoá gondolkodás alakulására vethetett volna fényt, s a haladó polgári eszmék terjedését segítette volna elő. Ezért nem közömbös, hogy *mi* adjuk ki első ízben magyarul világhírű munkáját, s mi törlesztjük a múlt adósságát e téren is, felidézve a haladó politikai és jogi gondolkodás történetének e kiemelkedő jelentőségű művével mind Grotius emlékét, mind pedig azoknak a magyar gondolkodóknak, politikusoknak és jogászoknak emlékét, akik többek között Grotiusra hivatkozva küzdöttek a feudalizmus megdöntésért, az uralkodóval való ’kötés’ feloldásáért, s a természetjog és a társadalmi szerződés gondolatkörében mozogva fejezték ki a haladó törekvéseiket.”⁷

Ha igaz is, hogy Grotius könyve kiadásának ma nálunk az állam- és jogelmélet és a nemzetközi jog szempontjából jórészt csak tudománytörténeti jelentősége van, hiszen a szocialista jogtudomány messzire került a természetjogi felfogástól; mégis klasszikus dokumentuma a történelmileg haladó eszméknek, amely ma is élvezhető tudományos nyelvezetben ad számot a polgári politikai és jogi gondolkodás kezdeteinek egy igen érdekes fejezetéről. Grotius nézeteit már a maga korában és később is támadták polgári tudósok, köztük Rousseau is. A szocialista társadalomtudomány pedig Grotius egész természetjogi koncepcióját meghaladottnak tekinti. De egyet lehet és kell érteni Hajdú Gyula értékelésével, amikor azt mondja: „...ha Grotius értékét nem a mai idők és nem is Rousseau korának, hanem a saját korának tényezői alapján ítéljük meg, akkor tartozunk neki azzal az elismeréssel, hogy műve óriási jelentőségű volt a népek együttélésének előmozdításában és a kölcsönös megértés, a béke propagálásában.”⁸

⁶ I. köt. 67. o.

⁷ I. köt. 69—70. o.

⁸ I. köt. 111. o.

IV. Szükséges néhány szót szólni a magyar kiadásról, annak szerkesztéséről és fordításáról is.

Helyesnek tekinthető a szerkesztőbizottságnak az a döntése, hogy a magyar fordításhoz Grotius művének 1646. évi amszterdami latin nyelvű kiadását vette alapul. Ez ui. teljesebb az 1625. évi első kiadásnál, tartalmazza azokat a kiegészítéseket, amelyekkel Grotius az első kiadás után bővítette munkáját. Ötletes és a kezelhetőség szempontjából is előnyös, hogy a magyar kiadás a grotiusi címhez (...libri tres) híven, három kötetben adja közre a terjedelmében is tekintélyes munkát. Ami magát a fordítást, a magyar szöveget illeti, a fordítókat mind a fordítás jól eltalált nyelvezetéért és stílusáért, mind pedig azért a filológiai pontosságért, amellyel tapintatosan még Grotius — irodalmi utalásokra vonatkozó — tévedéseit is korrigálja, elismerés illeti.

És végül dicséret illeti az Akadémiai Kiadót is a komoly, izléses és szép munkáért, amellyel méltó keretet adott a jogtudomány egyik legnagyobb hatású úttörője legnagyobb munkájának.

M. F.